

ZUM STAND DER MEDIATION IN DEUTSCHLAND

ULRIKE ARNDT*

Blickt man in Deutschland auf Versuche, Konflikte auch außergerichtlich beizulegen, so stellt man fest, dass sich das Bedürfnis und die Aktivitäten in dieser Richtung in den letzten 25 Jahren verstärkt haben: mit öffentlicher Wahrnehmung ausgetragene Umweltkonflikte und eine sich verändernde Kultur des Umgangs in Familienstreitigkeiten haben dem Verfahren der Mediation den Weg geebnet.

Getragen vom Gedanken der eigenverantwortlichen Konfliktbeilegung mit Hilfe eines von einem Dritten, eines Unparteiischen, geführten Konfliktbearbeitungsprozesses, dem Mediationsprozess, begann ab den 1990er Jahren die Etablierung der Mediation in Deutschland.

Ziel ist das Finden und Erarbeiten von Lösungen, über die mit allen Konfliktparteien Einvernehmen erreicht wird. befriedigend sind (– und nicht die Realisierung oder Durchsetzung von Rechtsansprüchen). Mediation hilft, in gestörte (Arbeits-)Beziehungen wieder den Dialog zu eröffnen, verhärtete Positionen in eigene Interessen, Ziele und Wünsche zu verflüssigen.

Sukzessive entwickelten sich parallel erste Arbeitsgemeinschaften, Vereine und Verbände, die sich der Idee der Mediation, ihrer öffentlichen Wahrnehmung, der Aus- und Weiterbildung von Mediatoren in unterschiedlichen Ausprägung widmen: so gründet sich auf Verbandsebene 1992 die Bundesarbeitsgemeinschaft für Familienmediation (BAFM) und der Bundesverband für Mediation e.V. (BM). Weitere Verbände wie der Bundesverband für Mediation in Wirtschaft und Arbeitswelt (BMWA) oder die Deutsche Gesellschaft für Mediation (DGM) folgten und es entwickelte sich auf Vereins- und Verbandsebene eine vielschichtige Mediationslandschaft, die auch die Etablierung von regionalen und überregionalen Strukturen widerspiegelt. Ebenso wurden erste Akzente in Richtung einer gemeinsamen Dachorganisation gesetzt, wie sie das Deutsche Forum für Mediation e.V. (DFfM), als Dachorganisation für Mediation in Deutschland, zu leben versucht.

Die Ausbildungen für die Mediation verzeichnen in den letzten zwanzig Jahren wachsenden Zulauf. Sie erfolgt in erster Linie durch private Institute, die in weiten Teilen verhandelten Standards folgen und die sich fortlaufend für eine qualitativ hochwertige Ausbildung einsetzen. Seit Ende der 1990 Jahre begleiten auch Hochschulen wissenschaftlich die Entwicklung der Mediation und bilden verstärkt aus, wie zum Beispiel die FernUniversität Hagen, die Europa-Universität Viadrina in Frankfurt/Oder oder die Carl-von Ossietzky-Universität Oldenburg.

* Wirtschaftsmediatorin, Geschäftsführerin (Steinbeis Mediationsforum e.V. Bundesverband für Mediatoren, Mediationsvereine und Unternehmen)

Zu den wichtigen Standards zur Etablierung der Mediation gehören das am 26. Juli 2012 in Kraft getretene Mediationsgesetz (MediationsG vom 21. Juli 2012) und – aus der jüngsten Entwicklung – die zum 1. September 2017 in Kraft tretende Ausbildungsverordnung (ZMediatAusbV, 01.09.2016/ Inkrafttreten am 01.09.2017).

Das Mediationsgesetz regelt unter anderem Aufgabe des Mediators sowie insbesondere die Grundzüge des Verfahrens, die Vertraulichkeit und Verschwiegenheitspflicht sowie die Aus- und Fortbildung. So hat die Mediation als ein Verfahren der außergerichtlichen Beilegung von Konflikten Eingang in das Gesetz gefunden.

Die Anwendungsbereiche der Mediation in Deutschland sind sehr vielfältig:

- Trennung, Scheidung (Familienmediation),
- Regelung organisationsinterner Konflikte, zwischenbetriebliche Konflikte (Arbeitsmediation),
- Regelungen der Unternehmensnachfolge, Lösung von Vertragskonflikten (zum Beispiel Bauvorhaben, Lieferverträge),
- Nachbarschaftskonflikte,
- Mietstreitigkeiten,
- Täter-Opfer-Ausgleich,
- Probleme und Gewalt an Schulen (Schulmediation),
- Grenzüberschreitende Konflikte (Interkulturelle Mediation),
- Vertragskonflikte /-beziehungen zwischen Unternehmen und Gesellschaftern (Deal Mediation),
- Bauprojekte,
- Auseinandersetzungen bei Planung und Umsetzung von (Groß-)Projekten im öffentlichen Bereich (Mediation im öffentlichen Bereich).

Mit der Verabschiedung des Mediationsgesetzes (MediationsG) am 21. Juli 2012 wurde die Vorgaben der EG-Richtlinie vom 13. Juni 2008 umfassend umgesetzt: das Mediationsgesetz gewährleistet rechtsverbindliche Mediation in grenzüberschreitenden Streitigkeiten (Zivil- und Handelssachen), die Förderung der Mediation als alternative Konfliktlösung und regelt insbesondere die Vertraulichkeit und Vollstreckbarkeit von Mediationsvereinbarungen. Der Gesetzgeber hat die Mediation durch diverse Gesetzesänderung, unter anderem im Gerichtsverfassungsgesetz (GVG), in der Zivilprozessordnung (ZPO) und im Familienverfahrensgesetz, legalisiert und für alle Gerichtsbarkeiten eröffnet. Gleichzeitig wird keine Definition des Berufes vorgegeben und die Gestaltung des Verfahrens bleibt den beteiligten Parteien überlassen.

Mediationsgesetz (MediationsG)¹

„§ 1 Begriffsbestimmungen

(1) Mediation ist ein vertrauliches und strukturiertes Verfahren, bei dem Parteien mithilfe eines oder mehrerer Mediatoren freiwillig und eigenverantwortlich eine einvernehmliche Beilegung ihres Konflikts anstreben.

(2) Ein Mediator ist eine unabhängige und neutrale Person ohne Entscheidungsbefugnis, die die Parteien durch die Mediation führt.

§ 2 Verfahren; Aufgaben des Mediators

(1) Die Parteien wählen den Mediator aus.

(2) Der Mediator vergewissert sich, dass die Parteien die Grundsätze und den Ablauf des Mediationsverfahrens verstanden haben und freiwillig an der Mediation teilnehmen.“

§ 3 Offenbarungspflichten; Tätigkeitsbeschränkungen

§ 4 Verschwiegenheitspflicht

§ 5 Aus- und Fortbildung des Mediators; zertifizierter Mediator

§ 6 Verordnungsermächtigung

§ 7 Wissenschaftliche Forschungsvorhaben; finanzielle Förderung der Mediation

§ 8 Evaluierung

Die Methoden in der Mediation sind sowohl rechtlicher als auch nicht-rechtlicher Art. Die Mediation ist insbesondere auch ein kommunikativer Prozess mit einem Methodengerüst, der den betroffenen Parteien ermöglicht, wieder Beziehung zu gestalten.

Im Mittelpunkt steht die professionelle Grundhaltung des Mediators mit folgenden Qualitäten:

- Einführendes Verstehen (Empathie, Wertschätzung, Echtheit und Klarheit, reflexives Denken),
- Nutzung professioneller Kommunikationstechniken (Aktives Zuhören, Paraphrasieren, Spiegeln, Fragetechniken),
- Anwendung von Visualisierungstechniken (Präsenz der Informationen, Förderung der Interaktion, insbesondere auch bei der Arbeit mit Gruppen),
- Kreativitätstechniken (Lösungsebene).

Auch fünf Jahre nach Erlass des Mediationsgesetzes ist die Entwicklung der Mediation weiterhin im Fluss. Je nach Anwendungsgebiet der Mediation entwickeln

¹ abrufbar unter <https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/BJNR157710012.html> (2017.04.06.)

sich Unterschiede in der Methodik und Vorgehensweise der Mediatorinnen und Mediatoren. Darum ist insbesondere ein Erfahrungsaustausch, zum Beispiel auf Kongressen und über Publikationen, für die weitere Entwicklung der Mediation wichtig. Er ermöglicht den für die Mediation wichtigen Perspektivwechsel und fördert Interdisziplinarität. Insbesondere im grenzüberschreitenden Erfahrungsaustausch zeigt sich die Vielfalt der Herangehensweise in der Mediation und bietet die Möglichkeit der Profilschärfung sowohl der Mediation als auch von Mediatorinnen und Mediatoren.

A MEDIÁCIÓ HELYZETE NÉMETORSZÁGBAN

ULRIKE ARNDT*

Fordította: dr. Szekeres Bernadett** – dr. Udvarhelyi Bence***

A bíróságon kívüli vitarendezési módok németországi helyzetének vizsgálata után megállapíthatjuk, hogy az erre való igény, az ilyen irányú tevékenység felerősödött ez elmúlt huszonöt évben: nyilvános eljáráson elintézett környezettel kapcsolatos viták valamint a családi viszályok lerendezésének változó kultúrája megnyitották, elegyengették az utat a mediációs eljárás előtt.

A mediáció már az 1990-es években megjelent Németországban, amikor felmerült annak a gondolata, hogy legyen egy, a felekre bízott, harmadik személy segítségével lefolytatott konfliktus-megoldási eljárás, azaz a mediáció, amely eljárás egy semleges, irányított vitarendezési folyamatot jelentsen.

A mediációs eljárás célja, hogy kidolgozzák a megoldásokat, amelybe minden vitás felet bevonnak, így a vita minden felet kielégítő eredménnyel zárulhat. Ezek a megoldások nem a jogi igények érvényesítéséről szólnak, sokkal inkább célja a mediációnak, hogy a kibillent viszonyokban, akár egy munkaviszonyban újra megnyissa a felek között a párbeszéd útját, a megszilárdult, saját igényeit szem előtt tartó helyzetéből kimozdítsa a vitás feleket.

Folyamatosan keletkeztek olyan munkaközösségek, egyesületek, szövetségek, amelyeknek a célja a különféle irányú mediáció, annak nyitott megvalósítása, valamint a mediátorok képzése lett: 1992-ben szövetségi szinten megalakult a Családi Mediáció Szövetségi Munkaközössége és a Szövetség a Mediációért. Ezeket további szövetségek követték, mint a Szövetség a Mediációért a Gazdaság és Munka Területén, vagy a Német Közösség a Mediációért, és így kialakult egyesületi és szövetkezeti szinten egy sokoldalú mediációs eszköztár, amely a helyi struktúrák kialakulásában is visszatükröződött. Ezt követően megszületett a szándék egy közös csúcsszerv kialakítására, mint a Német Mediációs Fórum, amely törekedett a németországi mediáció legfelsőbb szerveként funkcionálni.

Az elmúlt húsz évben fejlődött ki a mediációs képzés, amely először magánintézményekben zajlott. Ezek az intézmények széles körben elfogadott sztenderdekot követtek, céljuk pedig egy minőségileg magas színvonalú képzés kialakítása volt. A kilencvenes évek végétől a felsőoktatásban is megkezdődött a mediáció tudományos megközelítése, megalapozása, például a Hágai Egyetemen, a Frankfurti Viadrina Európa-Egyetemen, az Oldenburgi Carl von Ossietzky Egyetemen.

* gazdasági mediátor, ügyvezető (Steinbeis Mediationsforum e.V. Bundesverband für Mediatoren, Mediationsvereine und Unternehmen)

** doktorandusz (Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola)

*** tudományos segédmunkatárs (Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

A mediáció szabályozása körében a legfontosabb sztenderdek közé tartozik a 2012. július 26.-án hatályba lépett mediációról szóló törvény, valamint a legfrissebb, 2017. szeptember elsején hatályba lépő kiképzési rendelet.

Az említett mediációról szóló törvény szabályozza többek között a mediátorok feladatait, például az eljárás alapelemeit, a bizalmasságot, a titoktartási kötelezettséget, valamint a kiképzést és továbbképzést is. A mediáció e jogszabállyal törvényi elismerést kapott, mint a bíróságon kívüli konfliktus-rendezési eljárás.

A mediációt Németországban több különféle területen alkalmazzák:

- válások (családi mediáció),
- szervezeten belüli, szervezetek közötti viták szabályozása (munkaügyi mediáció),
- szerződési konfliktusok megoldása (például építésügyben, szállítási szerződéseknél),
- szomszédok közötti konfliktusok,
- bérlelssel kapcsolatos vitás ügyek,
- elkövető-áldozat közötti közvetítés,
- iskolai problémák és erőszak (iskolai mediáció),
- határokon átnyúló konfliktusok (interkulturális mediáció),
- vállalkozások közötti szerződésekkel kapcsolatos mediáció (Deal mediáció),
- építési projektek,
- nagyberuházások kooperatív tervezésével kapcsolatos konfliktusok.

A mediációról szóló törvény (MediationsG):

A mediációról szóló törvény 2012. június 21-i életre hívásával a német jogalkotó gondoskodott a 2008. június 13-i EU irányelv rendelkezései átültetéséről: a törvény biztosítja a határokon átnyúló (polgári és kereskedelmi ügyekben felmerülő) jogvitáknál a jogi kötelezőerővel bíró mediáció lehetőségét, támogatja a mediációt mint alternatív konfliktuskezelési technikát, és rögzíti a mediáció eredményeképp megvalósuló megállapodás bizalmas és végrehajtható jellegét. A jogalkotó különböző törvények, így különösen bíróságokról szóló törvény (GVG), a polgári eljárási törvény (ZPO) és a családjogi eljárásról szóló törvény módosításával intézményesítette a mediációt és azt valamennyi eljárásban lehetővé tette. Ugyanakkor a törvény nem határozza meg e szakma fogalmát, és az eljárás menetének kialakítását is az érintett felekre bízta.

A mediációról szóló törvény¹:

„1. § Fogalom-meghatározás

¹ letölthető az alábbi oldalról: <https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/BJNR157710012.html>

(1) A mediáció egy bizalmi alapon működő, strukturált folyamat, amelyben a felek egy vagy több mediátor segítségével és közreműködésével, önkéntesen és közös megegyezéssel próbálják a konfliktusukat rendezni.

(2) A mediátor egy független, semleges személy, aki döntési jogkör nélkül vezeti a feleket a mediáció során.

2. § Eljárás, a mediátor feladatai

(1) A mediátort a felek választják.

(2) A mediátor megbizonyosodik arról, hogy a felek a mediációs eljárás alapelveit és menetét megértették, és hogy a mediációban önként vesznek részt."

3. § Nyilatkozattételi kötelezettségek, korlátozások a tevékenység gyakorlása során

4. § Titoktartási kötelezettség

5. § A mediátorok oktatása és továbbképzése; mediátor tanúsítvány megszerzése

6. § Rendeleti felhatalmazás

7. § Tudományos kutatási célok, a mediáció finanszírozása

8. § Értékelés

A mediáció során egyaránt alkalmaznak jogi és jogon kívüli módszereket is. A mediáció különösen egy kommunikatív folyamat különböző módszerekkel, amelyek lehetővé teszik a felek számára, hogy újra felvegyék egymással a kapcsolatot.

A központban a szakmai mediátor áll, akinek a következő készségekkel kell rendelkezni:

- „átérző-megértés” (empátia, értékbecslés, hitelesség és érthetőség, refleív gondolkodás),
- professzionális kommunikációs technikák használata (aktív meghallgatás, magyarázat, visszatükrözés, kérdezési technikák),
- vizualizációs technikák alkalmazása (információ prezentálása, az interakció támogatása, különösen a csoportokkal való foglalkozás esetén),
- kreatív technikák (a megoldás szintjén).

A mediáció fejlődése még öt évvel a törvény kibocsátása után is folyamatban van. A mediáció alkalmazási területének megfelelően alakulnak ki különbségek a mediátorok metodikája és eljárási gyakorlata között. Ezért a mediáció továbbfejlesztése érdekében különösen fontos a tapasztalatcsere, például konferenciák vagy publikációk révén. Ez lehetővé teszi a mediáció számára fontos perspektíva-váltást és előmozdítja az interdiszciplinaritást. Különösen a határokon átnyúló tapasztalatcsere révén mutatkozik meg a mediáció során alkalmazott megközelítési módok sokfélesége, és válik lehetővé a „profilélesítés” mind a mediáció, mind pedig a mediátorok számára.